

практикада айқындау және жүзеге асыру мақсатында, тауар қозғалысының процесіне тән заңдылықтарды және себеп-салдарын байланыстыра белгілеу болып табылады.

ӘДЕБИЕТТЕР

[1] Гудков В.А., Миротин Л.Б., Ширяев С.А., Гудков Д.В. Основы логистики. – М.: Горячая Линия - Телеком, 2010. – 352 с.

[2] Тауарларды қоймаларға жеткізу және орналастырудың логистикалық жүйесі// Қаз ККА Хабаршысы – 2008ж. – №1. – 262-267-бет.

[3] Дереккөз: <https://www.primeminister.kz/kz/news/15552>

УДК 656.7.025

М. Е. Қалекеева^а, Д. С. Мамбеталин^б

Азаматтық авиация академиясы, Алматы, Қазақстан

^аkalekeeva.m@mail.ru, ^бdk_1187@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ АЗАМАТТЫҚ АВИАЦИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы әуе тасымалы нарығының ағымдағы жағдайы қарастырылады. Республикадағы азаматтық авиацияның негізгі көрсеткіштеріне шолу жасалған. Төмен шығынды авиакомпаниялар мен шағын әуе кемелерінің артықшылықтары мен кемшіліктері анықталды, жолаушылар тасымалының дамуының негізгі бағыттары зерттеледі. Ішкі және халықаралық туризмді дамыту мақсатында шағын авиацияны және жалпы саланы дамыту бойынша ұсыныстар берілген. Дамудың перспективалық бағыттары айқындалды.

Түйін сөздер. Әуе тасымалы, әуежай, ішкі туризм, халықаралық туризм, шағын авиация.

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние рынка воздушных перевозок в Республике Казахстан. Авторами приведен обзор основных показателей гражданской авиации в республике. Определены преимущества и недостатки бюджетных авиакомпаний и малой авиации, изучены основные направления развития пассажирских перевозок. Даны рекомендации по развитию малой авиации и отрасли в целом с целью развития внутреннего и международного туризма. Определены перспективные направления развития.

Ключевые слова. Воздушные перевозки, бюджетная авиакомпания, лоукостер, аэропорт, внутренний туризм, международный туризм, малая авиация

Abstract. The article examines the current state of the air transportation market in the Republic of Kazakhstan. The authors provide an overview of the main indicators of civil aviation in the republic. The advantages and disadvantages of low-cost airlines and small aircraft are determined, the main directions of development of passenger traffic are studied. Recommendations are given for the development of small aircraft and the industry as a whole with the aim of developing domestic and international tourism. The promising directions of development have been identified.

Key words. Air transportation, low-cost airline, airport, domestic tourism, international tourism, small aviation

Соңғы кездері Қазақстанда әуе көлігінің маңызы артып келеді. Азаматтық авиация халықаралық туризмді дамытуда шешуші рөл атқарады. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың «100 нақты қадам»

жоспарына сәйкес әуе көлігі саласы дамудың басым бағыттарының бірі болып табылады. Ресми статистикаға сәйкес, әуе көлігімен жолаушылар тасымалы 2006 жылдан 2019 жылға дейін үздіксіз өсті. Пандемия өз түзетулерін жасады. Ағымдағы жылдың қаңтар-қыркүйек аралығында өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда әуе көлігімен жолаушылар 40 пайызға аз тасымалданған. Бұл мақала Қазақстандағы әуе нарығының қазіргі жағдайын қарастырады [1].

Пандемиядан туындаған шектеулерге қарамастан, Қазақстанның әуе көлігі нарығының даму үрдісі байқалады. Тасымалдау географиясы кеңейіп келеді. Биыл қазақстандық лоукостер әуе компаниясы облыс орталығы Түркістан қаласына рейс ашылды. Компания ақылға қонымды менеджментті дамыту дағдарыс кезінде де мүмкін болатынын көрсетеді, сонымен қатар өзінің үлгісімен арзан авиакомпаниялардың артықшылығын көрсетеді [2].

Қазақстанда 4 ірі әуе компаниясы бар: Air Astana, SCAT, QAZAQ Air, FlyArystan. «Эйр Астана» және «SCAT» әуе компаниялары халықаралық деңгейде аккредиттелген және шетелге тұрақты рейстерді орындайды. Сондай-ақ іскерлік рейстерге бағытталған авиакомпаниялар бар. Олардың қатарында Prime Aviation, Comlux-KZ, KazAirJet бар. Олар Еуропаға ұшу үшін Еуропалық комиссияның аккредитациясын алды.

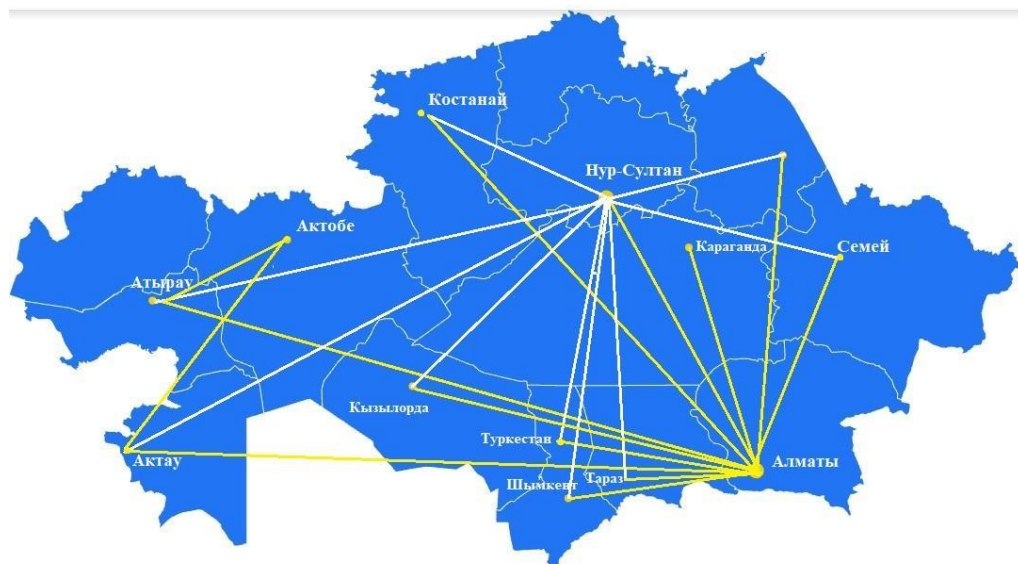
Төмен шығынды авиакомпаниялар нарығы ерекше назар аударуға лайық. Лоукосты компаниялар немесе арзан авиакомпаниялар дәстүрлі қызметтерден бас тарту арқылы билеттер бағасын төмендететін авиакомпаниялар: кепілдендірілген багаж, тамақ және т.б. Бюджеттік компаниялар түсінігі 20 ғасырда АҚШ-та пайда болды. Кейіннен Еуропаға және басқа аймақтарға тарайды. Алғашқы арзан авиакомпания АҚШ-та 1949 жылы пайда болды және ол Pacific Southwest Airlines деп аталды. Алайда, арзан авиакомпаниялар нарығы КСРО ыдырағаннан кейін және қырғи-қабақ соғыс аяқталғаннан кейін, көптеген әскери ұшақтарды пайдалану қажеттілігі жойылған кезде өзінің ең қуатты дамуына жетті. Қалған инфрақұрылым мен нысандар азаматтық авиацияны дамытуға пайдаланылды.

Төмен шығынды авиакомпаниялар дамуының екінші толқыны 2001 жылғы Нью-Йорктегі қайғылы оқиғалардан кейін, әуе саласы дағдарысқа ұшыраған кезде пайда болды. Boeing сияқты ірі өндірушілер өндірісті тоқтатпай, шағын компанияларға ұшақ жеткізуді таңдады.

Кейінірек әуе көлігін пайдалану қауіпсіздігіне деген көзқарас қайта қаралып, сала қалпына келтірілді, бірақ арзан авиакомпаниялардың мүмкіндіктері сақталып, олардың позицияларын нығайтуға және бәсекеге қабілеттілігін арттыруға мүмкіндік берді. Мұндай бизнестің пайдасын түсіне отырып, әлемнің жетекші авиакомпаниялары өздерінің бюджеттік бірліктерін құрды [3]. Бұл Қазақстанда да болды. Көбінесе арзан әуе билеттері қайтарымсыз тарифтермен сатылады. Бірақ бұл қызмет сапасыз болады деген сөз емес. Шын мәнінде, жолаушы арзан авиакомпанияға отыруға билет сатып алған кезде тек орын алады. Басқа қызметтер бөлек сатып алынады. Сондай-ақ, қауіпсіздік талаптары төмендетілмейді, басқа авиакомпаниялар сияқты арзан авиакомпаниялар аккредиттелген.

Халықаралық жолаушылар тасымалы нарығында арзан авиакомпаниялар айтарлықтай тұрақты дамып келеді және берік ұстанымға ие. Мысалы, венгриялық Wizz Air bvtn әуе компаниясы 43 елде 145 бағытты, соның ішінде Қазақстанды да қосады [4].

Қазақстан Республикасында арзан авиакомпаниялар нарығын Air Astana ұлттық тасымалдаушысының еншілес кәсіпорны FlyArystan ұсынады. FlyArystan паркі 6 жаңа Airbus A320 ұшағынан тұрады. Әуе компаниясының шетелдік менеджменті бар және соңғы кездегі барлық қиындықтарға қарамастан әсерлі нәтижелер көрсетуде. Авиакомпанияның барлық бағыттары 1-суретте бейнеленген.

1 сурет - FlyArystan рейсінің бағыттары

Ағымдағы жылдың қыркүйек айында авиакомпания орташа ОТР 91% құрайтын 1300-ге жуық рейсті орындады. ОТР (On-time performance) – ұшу уақытылылығының көрсеткіші, бүкіл әлемде қолданылатын көрсеткіш. Әуе компаниясы, сонымен қатар, елбасының елдегі әуе билеттерінің бағасын төмендету туралы тапсырмасын орындауға өз үлесін қосуда. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев бірнеше рет әуе билеттерінің қымбаттығын атап өтті, сондай-ақ халықаралық бағыттардағы бәсекелестікті арттыруды ұсынды. Төмен шығынды авиакомпаниялардың бірқатар артықшылықтары мен кемшіліктері бар, олар 1-кестеде көрсетілген.

1 кесте - Шығындары төмен компаниялардың артықшылықтары мен кемшіліктері

Артықшылықтары	Кемшіліктері
<ul style="list-style-type: none"> – салыстырмалы түрде төмен әуежай салықтары – билет бағасының төмендігі – ұшу жиілігі – әуежайда жылдам қызмет көрсету және жөндеу – шағын әуежайларды пайдалану мүмкіндігі – тікелей рейстер – техникалық қызмет көрсету шығындарын азайту 	<ul style="list-style-type: none"> – қатаң тарифтік шарттар (қайтарылмайтын билеттер) – бортта кепілдендірілген қызмет көрсетудің болмауы (тамақ, қосымша қызметтер) – ескі көлік паркі – шалғайдағы әуежайларды пайдалану – орындар арасындағы ең аз қашықтық

Шағын ұшақтар нарығын да атап өткен жөн. Шағын немесе жеңіл ұшақ массасы 5700 кг аспайтын ұшақ жолаушылар саны ең көп 9. Ішкі туризмді дамыту үшін ол үлкен рөл атқарады. Еуропада шағын авиация өнеркәсібі керемет дамыған. Бюрократиялық мәселелер барынша жеңілдетілді, тарифтеу және салық салу жүйесі де ойластырылды. Шағын ұшақтардың шекарадан кедергісіз ұшу мүмкіндігі бар. Бір ғана Францияда шағын ұшақтарға арналған 420 ресми аэродром бар. Көбінесе аэродромдар аумағында инфрақұрылым өте дамыған: тамақтандыру және орналастыру мекемелері, ақпараттық бюролар. Әрбір азамат арнайы оқудан өткеннен кейін ұшқыш куәлігін ала алады. АҚШ-та

шағын ұшақтардың даму қарқыны өте жоғары. Бір ғана саладан түскен салық түсімдері 4 миллиард доллардан асады. Әуе кемелерінің саны 200 000-нан асады және өнеркәсіп жарты миллионнан астам адамға жұмыс орындарын ашады. Түрлі деректер бойынша 100 мың адамға 76 шағын ұшақ келеді.

Қазақстанда шағын авиация өнеркәсібі еуропалық деңгейден әлдеқайда артта қалды. Саланың дамуы нормативтік-құқықтық базаны қайта қарауды, инфрақұрылымды және бірыңғай үйлестіру жүйесін құруды талап етеді. Өкінішке орай, Қазақстанда шағын авиация саласы дамымаған күйінде қалып, жолаушыларды тасымалдау үшін емес, негізінен авиациялық-химиялық жұмыстар, медициналық көмек, іздестіру-құтқару және іздестіру-іздестіру ұшулары сияқты қажеттіліктерге пайдаланылады. Әуе кемелерінің паркі 500 бірлік. Соған қарамастан, елімізде шағын авиацияның қазақстандық қауымдастығы мен шағын әуе кемелерін пайдаланушы компаниялар өкілдерінің қатысуымен жұмыс кездесулері өтуде.

Бірқатар артықшылықтарға қарамастан, салаға деген көзқарас қоғам тарапынан да, мемлекет тарапынан да немқұрайлы болып қала береді:

- пайдалану тиімділігі;
- оңайлатылған сатып алу процесі;
- қарапайым сақтау және тасымалдау;
- көп функционалдылық.

Қазіргі уақытта үкіметке шағын авиация саласын түбегейлі қайта құру, біртұтас нормативтік-құқықтық база құру, бірыңғай үйлестіру орталығын ұйымдастыру, сондай-ақ дамыған инфрақұрылымды салуға инвестиция мен мемлекет қаражатын тарту қажет. ішкі туризмді және Қазақстанның көліктік тәуелсіздігін дамыту мақсатында. Қарағанды қаласында өндіріс орындарын салуға талпыныс жасалды, бірақ бұл қадам бір жүйе аясында қарастырылмағандықтан сәтсіз аяқталды.

Әуе көлігі саласының ең маңызды инфрақұрылымдық элементі – әуежай. Әуежай немесе әуе айлағы – әуе кемелеріне қызмет көрсетуге, жөнелтуге және қабылдауға арналған инфрақұрылымдық құрылымдар кешені. Бұл инфрақұрылым элементі мемлекет үшін стратегиялық маңызды. Сондай-ақ көп функционалды туристік орталық бола отырып, әуежай халықаралық туристер арасында ел туралы алғашқы әсер қалдырады.

Туризмді дамыту үшін көптеген терминалдары бар ірі халықаралық хабтар да, ұшу-қону жолақтарын әртүрлі қамтитын шағын аэродромдар да маңызды. Әуе көлігі нарығы маңызды және ұсақ инфрақұрылымдық элементтерге бөлінбей, тұтастай жұмыс істеуі керек. Қазақстанда 16 халықаралық әуежай бар. Біртіндеп жөндеу және жаңа әуежайларды салу жалғасуда. Нұрсұлтан Назарбаев әуежайы инновациялық тәсілдер арқылы қайта жаңғыртылды. Жүкті автоматты түрде сұрыптау енгізілді. Қостанай қаласындағы әуежайға халықаралық мәртебе беріліп, ауқымды қайта құру жұмыстары жүргізілді. Енді әуежай салмағы 400 тоннадан асатын артық жүк таситын кемелерден басқа кемелердің кез келген түрін қабылдай алады. Түркістан қаласында жаңа халықаралық әуежай ашылды, одан Алматы мен Нұр-Сұлтанға рейстер орындалады. Қиын экономикалық жағдайға қарамастан әуе көлігін дамыту бойынша жұмыс айтарлықтай белсенді жүргізілуде.

Елбасының тапсырмасымен 2019 жылы Қазақстанның 11 әуежайында енгізілген «Ашық аспан» режимі сияқты маңызды жайтты атап өткен жөн. Бұл шара қазақстандық әуежайлардың өткізу қабілетін арттыруға, сондай-ақ шетелдік әуе компанияларының пайда болуына байланысты бәсекелестік деңгейін арттыруға арналған. Сонымен қатар, республиканың транзиттік әлеуеті артып келеді, бұл бірінші президенттің елімізде халықаралық әуе хабын құру туралы айтқан сөздеріне сәйкес келеді. Шетелдік әуе компанияларымен ынтымақтастық бойынша ауқымды жұмыстар жүргізілді.

Қалыпты экономикалық және эпидемиологиялық жағдайда «ашық аспан» режимі Қазақстанға миллиондаған жаңа жолаушыларды тартуға көмектеседі.

Зерттеу нәтижесінде мыналарды анықтауға болады:

- 1) Қазақстан Республикасындағы жолаушылар тасымалы нарығы қарқынды дамып, дамып келеді.
- 2) Кәсібінің жаңа түрлері пайда болды, мысалы, арзан авиакомпаниялар.
- 3) Шағын ұшақтарды дамытудың өзекті қажеттілігі бар.
- 4) Елімізде саланы дамытуға қажетті инфрақұрылымдар салынуда.

Осылайша, Қазақстан Республикасындағы әуе көлігі саласының дамуы және өсуі жалғасуда деп айтуға болады. Жаңа бағыттар ашылуда, әуе көлігі нарығында жаңа ойыншылар пайда болуда. Көптеген шетелдік арзан авиакомпаниялардан айырмашылығы, қазақстандық FlyArystan әуе кемелерінің жаңа паркіне де, қызмет көрсетудің де жоғары деңгейіне ие. Пандемия тудырған күрделі экономикалық жағдайға қарамастан, үкімет саланы дамыту үшін нақты шаралар қабылдауда. Туризм үшін әуе көлігі негізгі рөл атқарады. Оның одан әрі дамуы туризм индустриясының өсу қарқынын жылдамдатады. Қазіргі кезеңде болашақта ішкі туризмге негіз бола алатын шағын авиация бағытымен қатар инфрақұрылымды дамыту ерекше маңызды. Қазақстан өзінің орналасқан жері мен кең байтақ аумағының арқасында ірі халықаралық хабқа айналып, әлемнің жетекші елдерімен бәсекеге түсе алады. Ол үшін инфрақұрылымды салуды жалғастыру, сондай-ақ әуе тасымалдауларын ұйымдастыруға жүйелі көзқарас қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР

- [1] https://stat.gov.kz/ecologic/passenger_transport_demand. Қазақстан Республикасы Статистика комитетінің ресми сайты
- [2] Каримов Б.К., Муратов Т.Е. Анализ рынка пассажирских авиаперевозок в Казахстане // Современная наука: проблемы и перспективы развития. – 2019. – С. 61-66.
- [3] Alamdari F., Fagan S. Impact of the adherence to the original low- cost model on the prof- Itability of low- cost airlines // Transport Reviews. – 2005. – Т. 25. – №3. – С. 377-392.
- [4] Eugenio-Martin J. L., Inchausti-Sintes F. Low-cost travel and tourism expenditures //Annals of Tourism Research. – 2016. – Т. 57. – С. 140-159.

УДК 385/388:656.1/5

Р.С. Олжабаева^{1,a}, А.Ж. Абжапбарова^{2,b}, Д. Алиакбарқызы^{1,c}

¹Академия логистики и транспорта, Алматы, Казахстан

²Академии Гражданской Авиации, Алматы, Казахстан

^ar.olzhabaeva@alt.kz, ^bainur.abzhapbarova@mail.ru, ^cd.aliakbarkyzy@alt.edu.kz

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЛОГИСТИЧЕСКИХ СИСТЕМ В МЕЖДУНАРОДНЫХ ПЕРЕВОЗКАХ ГРУЗОВ

Андатпа. Халықаралық тасымалдарда ұлттық немесе халықаралық көлік жүйесінің бөлігі болып табылатын көлік дәліздері маңызды рөл атқарады, олар жекелеген географиялық аудандар арасындағы маңызды халықаралық жүк және жолаушылар тасымалын қамтамасыз етеді, жылжымалы құрам мен осы аумақта жұмыс істейтін көліктің барлық түрлерінің стационарлық құрылғыларын қамтиды. бағыты, сондай-ақ осы тасымалдаудың технологиялық, ұйымдастырушылық және құқықтық жағдайларының жиынтығы.

Түйінді сөздер: логистикалық жүйелер, логистикалық операциялар.